

خواجه عبدالله بن ابی منصور انصاری

عبدالله بن ابی منصور انصاری معروف به «[خواجه عبدالله انصاری](#)» و یا «پیر هرات» در شهر [هرات](#) متولد شد و در همان‌جا نیز از دنیا رفت. او از صوفیان بزرگ زمان خود بود و در عبادت و مناجات، بسیار تلاش می‌کرد. از آثارش چنین برمی‌آید که او در علوم مختلف دینی، متبحر و برخلاف بسیاری از صوفیان، در [دانش حدیث](#) نیز صاحب نظر بود. از او آثار مهمی بر جای مانده که امروزه نیز مورد توجه پژوهشگران و عموم مردم است.

فهرست مندرجات

- ۱ - [معرفی اجمالی](#)
 - ۱.۱ - [لقب](#)
 - ۱.۲ - [نواده ابویوب](#)
 - ۱.۳ - [تولد](#)
 - ۱.۴ - [صوفی زمان خویش](#)
 - ۱.۵ - [تبحر در علوم دینی و حدیث](#)
 - ۱.۶ - [دیدگاه خواجه درباره کتب ترمذی](#)
 - ۱.۷ - [عالم در ادبیات](#)
 - ۱.۸ - [مذهب](#)
 - ۱.۹ - [برخورد با منکرات](#)
 - ۱.۱۰ - [وفات](#)
- ۲ - [آثار خواجه عبدالله انصاری](#)
 - ۲.۱ - [مناجاتنامه](#)
 - ۲.۲ - [منازل السائرین](#)
 - ۲.۲.۱ - [صد میدان](#)
 - ۲.۲.۲ - [مذمت ابن تیمیه](#)
 - ۲.۳ - [تفسیر](#)
 - ۲.۳.۱ - [دیدگاه میبدی](#)
 - ۲.۴ - [طبقات الصوفیه](#)
 - ۲.۵ - [ذم الکلام](#)
 - ۲.۶ - [صد میدان](#)
- ۳ - [آثار دیگر](#)
- ۴ - [پانویس](#)
- ۵ - [منبع](#)

معرفی اجمالی

عبدالله بن ابی منصور انصاری هروی با [کنیه](#) ابواسماعیل ^[۱] جامی، عبدالرحمن، نفلت الانس، ص ۳۷۶، محقق، مصحح، ولیام ناسولیس، مولوی غلام عیسی، مولوی، عبدالحمید، کلکته، مطبعه لیبسی، ۱۸۵۸ م. در میان عموم مردم، به [خواجه عبدالله انصاری](#) شهرت دارد.

← لقب

خواجه عبدالله به «[شیخ الاسلام](#)» نیز معروف است. ^[۱] [ابی یعلی](#)، [محمد بن محمد](#)، [طبقات الحنابلة](#)، ج ۲، ص ۲۴۷، محقق، [حامد فقی](#)، [محمد](#)، [بیروت](#)، [دار المعرفه](#)، بی تا.

← [نواده ابویوب](#)

وی از نوانگان ابویوب انصاری، [صحابه پیامبر اسلام \(صلی الله علیه و آله وسلم\)](#) بود.
[۱۳] ذهبی، محمد بن احمد، تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام، ج ۱۰، ص ۴۸۹، محقق، بشار عواد، دار الغرب الاسلامی، چپ اول، ۲۰۰۳ م.

← تولد

خواجه عبدالله انصاری در سال ۳۹۶ هجری
[۱۴] [ابن نقطه حنبلی بغدادی](#)، محمد بن عبدالغنی، التقیید لمعرفة رواة السنن و المسانید، ج ۱، ص ۳۲۳، محقق، الحوت، کمال یوسف، بیروت، دار الکتب العلمیة، چپ اول، چپ اول، [۱۴۰۸ ق].
و به قولی ۳۹۵ هجری
[۱۵] [ابن جوزی](#)، عبدالرحمن بن علی، المنتظم، ج ۱۶، ص ۲۷۸، محقق، عطا، محمد عبدالقادر، عطا، مصطفی عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیة، چپ اول، [۱۴۱۲ ق].
در [افغانستان](#) امروزی که در آن زمان، بخشی از ایران بود، متولد شد.
[۱۶] عادل نویهض، معجم المفسرین من صدر الاسلام و حتی العصر الحاضر، ج ۱، ص ۳۲۳، بیروت، مؤسسة نویهض الثقافیة للتألیف و الترجمة و النشر، چپ سوم، [۱۴۰۹ ق].

← صوفی زمان خویش

ابن عالم اسلامی، از صوفیان بزرگ زمان خود بود
[۱۷] [ابو الفلاح حنبلی دمشقی](#)، عبدالحی بن احمد، شذرات الذهب فی اخبار من ذهب، ج ۵، ص ۳۴۹، تحقیق، الارناؤوط دمشقی، بیروت، دار ابن کثیر، چپ اول، [۱۴۰۶ ق].
و در عبادت و مناجات، بسیار تلاش می‌کرد.
[۱۸] [ابن جوزی](#)، عبدالرحمن بن علی، المنتظم، ج ۱۶، ص ۲۷۸، محقق، عطا، محمد عبدالقادر، عطا، مصطفی عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیة، چپ اول، [۱۴۱۲ ق].

← تبحر در علوم دینی و حدیث

از آثار او چنین برمی‌آید که در علوم مختلف دینی، متبحر و صاحب نظر بود.
[۱۹] [ذهبی](#)، محمد بن احمد، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۴، ص ۴۱، قاهره، دار الحدیث، [۱۴۲۷ ق].
و برخلاف بسیاری از صوفیان، در حدیث نیز دارای معلومات بسیار و حتی صاحب نظر بوده است.
[۲۰] ابو الفرج جوزی، عبدالرحمن بن علی، مناقب الامام احمد، ج ۱، ص ۶۹۸، محقق، ترکی، عبدالله بن عبدالمحسن، دار هجر، چپ دوم، [۱۴۰۹ ق].

← دیدگاه خواجه درباره کتاب ترمذی

از او نقل شده است که کتاب [ترمذی](#) را بهتر از دو صحیح بخاری و مسلم می‌دانسته و زمانی که علت را جویا شدند، چنین گفت:
«از صحیح بخاری و مسلم، تنها کسانی می‌توانند استفاده کنند که به [علم حدیث](#) آشنایی کامل داشته باشند. برخلاف کتاب [ترمذی](#) که برای همه افراد قابل استفاده می‌باشد؛ هم عالمان و فقیهان و هم غیر ایشان، می‌توانند از این کتاب استفاده کنند».
[۲۱] [ابن کثیر دمشقی](#)، اسماعیل بن عمر، البدایة و النهایة، ج ۱۱، ص ۶۷، بیروت، دار الفکر، [۱۴۰۷ ق].

← عالم در ادبیات

خواجه عبدالله، عالم در [ادبیات فارسی](#)، عربی و شعر بود. حتی از ایشان نقل شده است که شش هزار شعر از او در [حافظه](#) داشت.
[۲۲] جامی، عبدالرحمن، نفحات الانس، ص ۳۷۹، محقق، مصحح، ولیام ناسولیس، مولوی غلام عیسی، مولوی، عبدالحمید، کلکته، مطبعه لیبسی، ۱۸۵۸ م.

← مذهب

[مذهب](#) وی [حنبلی](#) بود و مردم را نیز به این مذهب توصیه می‌کرد.
[۲۳] [ذهبی](#)، محمد بن احمد، تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام، ج ۱۰، ص ۴۸۹، محقق، بشار عواد، دار الغرب الاسلامی، چپ اول، ۲۰۰۳ م.
وی کتابی هم در [سیره احمد بن حنبل](#) به نگارش در آورد.
[۲۴] زرکلی، خیرالدین، الاعلام، ج ۴، ص ۱۲۲، بیروت، دار العلم للملایین، چپ هشتم، ۱۹۸۹ م.

← برخورد با منکرات

خواجه عبدالله ملاحظه هیچ حاکم و پادشاهی را نمی‌کرد و با **صراحت** و جدیت با منکرات آن‌ها برخورد می‌کرد. این **عمل** او موجب دشمنی‌های بسیار با او شد که حتی چندین مرتبه، دشمنانش قصد جن او را کردند.

[۱۵۱] ذهبی، محمد بن احمد، تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام، ج ۱۰، ص ۴۸۹، محقق، بشار عواد، دارالغرب الاسلامی، چپ اول، ۲۰۰۳م.

← **وفت**

در نهایت خواجه عبدالله انصاری در سال ۴۸۱ هجری در شهر **هرات**

[۱۶۱] عادل نوبیض، معجم المفسرین من صدر الاسلام و حتی العصر الحاضر، ج ۱، ص ۳۲۳، بیروت، مؤسسة نوبیض الثقافیة للتألیف و الترجمة و النشر، چپ سوم، ۱۴۰۹ق. درگذشت.

[۱۷۱] سیوطی، جلال‌الدین عبدالرحمن بن ابوبکر، طبقات المفسرین العشرین، ج ۱، ص ۵۸.

آثار خواجه عبدالله انصاری

از خواجه عبدالله انصاری آثار بسیاری بر جای مانده است که هر کدام بر سبق و سیاقی نوشته شده است. در این مختصر، به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

← **مناجات‌نامه**

مناجات‌نامه که به «**الهی‌نامه**» نیز معروف است، امروزه در میان عموم مردم، معروفترین کتب خواجه عبدالله انصاری به شمار آمده و بنا بر روش و مدل این کتب، مناجات‌نامه‌های دیگری نیز نگاشته شده است.

این کتب برای اقشار مختلف قابل استفاده است. هم انسان‌های **عارف** و خواص می‌توانند از این **کتب** استفاده کنند و هم مردمانی با معلومات کمتر. سبک و ساختار این رساله و همچنین مشابهت برخی عبارات و مطالب آن با دیگر آثار خواجه عبدالله و نیز تکرار بسیاری از بندهای آن در سایر کتب‌های او در انتساب آن به خواجه جای تردیدی باقی نمی‌گذارد؛ اما طرف دیگر این امر نشان از آن دارد که این رساله تألیف مستقلی نیست؛ بلکه گزیده‌ای از مناجات‌ها و کلمات قصار عرفانی اوست که در سده‌های بعد، به همت مریدان یا علاقه‌مندان او جمع‌آوری شده است.

الهی‌نامه که از قدیمی‌ترین و مهم‌ترین متون عرفانی فارسی است، شامل مناجات‌ها، دعاها و سخنان وجدآمیز عرفانی در قالب نثری **مسجع** و موزون است؛ از این‌رو هم از لحاظ عرفانی و هم از نظر ادبی اثری ارزشمند است.

← **منازل السائرین**

کتب دیگری از خواجه عبدالله وجود دارد که مهیتر از کتب‌های دیگر می‌باشد.

خواجه عبدالله علت نوشتن این کتب را چنین می‌گوید: «تعدادی از مشتاقان بر وقوف در منازل سیرکنندگان به سمت **خداوند** و فقرا (فقیر در ادبیات عرفانی، معنایی غیر از معنای عرفی این کلمه را دارد) اهل هرات، به دفعات درخواست می‌کردند که این منازل را برایشان **تبیین** کنم. بعد از **استخاره کردن** و کمک خواستن از خداوند، درخواست آن‌ها را پذیرفتم.

[۱۸۱] انصاری، خواجه عبدالله، منازل السائرین، ص ۲۶، محقق، علی شیروانی، تهران، دارالعلم، چپ اول، ۱۴۱۷ق.

← **صد میدان**

خواجه عبدالله تألیف دیگری نیز در بیان مقامات و منازل اهل سیر و سلوک به نام «صد میدان» دارد، که به **زین فارسی** است و ۲۷ سال پیش از تألیف «**منازل السائرین**» تحریر شده است. این دو اثر در ۵۱ موضوع متحد و در ۴۹ مطلب مختلف هستند و پیداست که صد میدان برای مبتدیان طریق **تصوف**، و منازل السائرین برای سالکین غیر مبتدی، تنظیم و تألیف شده است.

[۱۹۱] انصاری، خواجه عبدالله، منازل السائرین، ص ۱۴ (مقدمه)، محقق، علی شیروانی، تهران، دارالعلم، چپ اول، ۱۴۱۷ق.

خواجه عبدالله، در کتب منازل السائرین، مقامات و منازل را در ده بخش قرار داده است، که بیانگر اصول هستند. این کتب از بدایت آغاز می‌شود و به نهایت پایان می‌یابد. و هر یک از این بخش‌ها خود دارای ده باب است، و این‌گونه کتب در مجموع مشتمل بر صد باب می‌باشد. مطالب هر یک از این ابواب به نوبه خود در سه درجه تنظیم شده است: درجه عامه، درجه سالک و درجه محقق.

[۲۰۱] انصاری، خواجه عبدالله، منازل السائرین، ص ۱۴ (مقدمه)، محقق، علی شیروانی، تهران، دارالعلم، چپ اول، ۱۴۱۷ق.

← **مذمت ابن تیمیه**

در برخی کتب‌ها نقل شده است، **ابن تیمیه** که برای خواجه عبدالله احترام قائل بود، به سبب این کتب و مطالب آن، خرده‌ها بر خواجه گرفته و او را مذمت کرد.

[۲۱۱] ذهبی، محمد بن احمد، تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام، ج ۱۰، ص ۴۸۹، محقق، بشار عواد، دارالغرب الاسلامی، چپ اول، ۲۰۰۳م.

← **تفسیر**

از خواجه عبدالله مطالب تفسیری نیز نقل شده است که [رشیدالدین میبیدی](#) بر مبنای آن‌ها، تفسیر «[کشف الاسرار و عدة الابرار](#)» را نوشته است.

← دیدگاه میبیدی

رشیدالدین میبیدی در ابتدای [تفسیر](#) خود چنین می‌گوید: «کتاب شیخ الاسلام... [عبدالله بن محمد انصاری](#) را دیدم و آن را به جهت لفظ، معنا، تحقیق و ترصیع، در حد [اعجاز](#) یافتم و تنها مشکل آن اعجاز بسیار زیاد آن بوده است و خواجه بسیار مختصر نویسی کرده است. این [اعجاز](#)، خواننده را به هدفش نمی‌رساند؛ در نتیجه تصمیم گرفتم کلام ایشان را گسترش و شرح داده و میان [تفسیر](#) و لطافت گفتارها جمع کنم».

[۲۲] میبیدی، رشیدالدین، احمد بن ابی‌سعد، کشف الاسرار و عدة الابرار، ج ۱، ص ۱، تحقیق، حکمت، علی اصغر، تهران، امیر کبیر، چپ پنجم، ۱۳۷۱ ش.

← طبقات الصوفیه

طبقات الصوفیه

[۲۳] اسم حاجی خلیفه، مصطفی بن عبدالله، کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون، ج ۲، ص ۱۹۶۷، بغداد، مکتبه المثنی، ۱۹۴۱ ق.

در باره احوال و اقوال مشایخ تصوف، به زبان فارسی هروی است.

← ذم الکلام

این کتاب در [تبیین اصول دین](#)

[۲۴] محمد بن ابی‌بکر دمشقی (ابن قیم جوزیه)، مدارج السالکین، ص ۱۶۷، محقق، مصحح، عبد الغنی محمد علی الفاسی، بیروت، دار الکتب العلمیه، چپ اول، ۱۴۲۵ ق.

و در نکوهش [علم کلام](#)، مباحثات و مناظرات آن است.

[۲۵] زرین‌کوب عبدالحسین، سر نی، ج ۱، ص ۴۴۲، تهران، علمی، چپ هفتم، ۱۳۸۷ ش.

← صد میدان

خواجه در صد میدان به [اعجاز](#) و در قالب [نثر](#) شیرین و دل‌نشین پارسی، مراحل و منازل سیر و سلوک و مقامت سالکان را ذکر کرده است.

[۲۶] صفی‌الدین محمد طارمی، انیس العارفین (تحریر منازل السانرین)، مقدمه مصحح ص ۱۴، محقق، مصحح، علی اوجبی، تهران، روزنه، ۱۳۷۷ ش.

آثار دیگر

علاوه بر این‌ها، کتاب‌ها و جزوات بسیار دیگری نیز از خواجه عبدالله نقل شده است: [نصایح](#)، [زاد العارفين](#)، [کنز السالکین](#)، [قلندر نامه](#)، [محبث نامه](#)، [هفت حصار](#)، [رساله دل و جان](#).

[۲۷] علی اکبر دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، بخش اعلام، کلمه انصاری هروی، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چپ دوم، ۱۳۷۷ ش.

پانویس

۱. ↑ جامی، عبدالرحمن، نفلت الانس، ص ۳۷۶، محقق، مصحح، ولیام ناسولیس، مولوی غلام عیسی، مولوی، عبدالحمید، کلکته، مطبعه لیبسی، ۱۸۵۸ م.
۲. ↑ [ابو یعلی، محمد بن محمد، طبقات الحنابلة، ج ۲، ص ۲۴۷، محقق، حامد ققی، محمد، بیروت، دار المعرفة، بی تا.](#)
۳. ↑ ذهبی، محمد بن احمد، تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام، ج ۱۰، ص ۴۸۹، محقق، بشار عواد، دار الغرب الاسلامی، چپ اول، ۲۰۰۳ م.
۴. ↑ [ابن نقطه حنبلی بغدادی، محمد بن عبدالغنی، التقیید لمعرفة رواة السنن و المسانید، ج ۱، ص ۳۲۳، محقق، الحوت، کمال یوسف، بیروت، دار الکتب العلمیه، چپ اول، چپ اول، ۱۴۰۸ ق.](#)
۵. ↑ [ابن جوزی، عبدالرحمن بن علی، المنتظم، ج ۱۶، ص ۲۷۸، محقق، عطا، محمد عبدالقادر، عطا، مصطفی عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیه، چپ اول، ۱۴۱۲ ق.](#)
۶. ↑ عادل نویهض، معجم المفسرین من صدر الاسلام و حتی العصر الحاضر، ج ۱، ص ۳۲۳، بیروت، مؤسسه نویهض الثقافیه للتألیف و الترجمة و النشر، چپ سوم، ۱۴۰۹ ق.
۷. ↑ [ابوالفلاح حنبلی دمشقی، عبدالحی بن احمد، شذرات الذهب فی اخبار من ذهب، ج ۵، ص ۳۴۹، تحقیق، الارناؤوط دمشقی، بیروت، دار ابن کثیر، چپ اول، ۱۴۰۶ ق.](#)
۸. ↑ [ابن جوزی، عبدالرحمن بن علی، المنتظم، ج ۱۶، ص ۲۷۸، محقق، عطا، محمد عبدالقادر، عطا، مصطفی عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیه، چپ اول، ۱۴۱۲ ق.](#)
۹. ↑ ذهبی، محمد بن احمد، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۴، ص ۴۱، قاهره، دار الحدیث، ۱۴۲۷ ق.
۱۰. ↑ [ابوالفروج جوزی، عبدالرحمن بن علی، مناقب الامام احمد، ج ۱، ص ۶۹۸، محقق، ترکی، عبدالله بن عبدالمحسن، دار هجر، چپ دوم، ۱۴۰۹ ق.](#)
۱۱. ↑ [ابن کثیر دمشقی، اسماعیل بن عمر، البداية و النهایة، ج ۱۱، ص ۶۷، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۷ ق.](#)
۱۲. ↑ جامی، عبدالرحمن، نفلت الانس، ص ۳۷۹، محقق، مصحح، ولیام ناسولیس، مولوی غلام عیسی، مولوی، عبدالحمید، کلکته، مطبعه لیبسی، ۱۸۵۸ م.
۱۳. ↑ ذهبی، محمد بن احمد، تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام، ج ۱۰، ص ۴۸۹، محقق، بشار عواد، دار الغرب الاسلامی، چپ اول، ۲۰۰۳ م.
۱۴. ↑ زرکلی، خیرالدین، الاعلام، ج ۴، ص ۱۲۲، بیروت، دار العلم للمالیین، چپ هشتم، ۱۹۸۹ م.

۱۵. [↑](#) ذهبی، محمد بن احمد، تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام، ج ۱۰، ص ۴۸۹، محقق، بشار عواد، دارالغرب الاسلامی، چپ اول، ۲۰۰۳م.
۱۶. [↑](#) عادل نویهض، معجم المفسرین من صدر الاسلام و حتی العصر الحاضر، ج ۱، ص ۳۲۳، بیروت، مؤسسة نویهض الثقافیة للتألیف و الترجمة و النشر، چپ سوم، ۱۴۰۹ق.
۱۷. [↑](#) سیوطی، جلال‌الدین عبدالرحمان بن ابوبکر، طبقات المفسرین العشرین، ج ۱، ص ۵۸.
۱۸. [↑](#) انصاری، خواجه عبدالله، منازل السائرین، ص ۲۶، محقق، علی شیروانی، تهران، دارالعلم، چپ اول، ۱۴۱۷ق.
۱۹. [↑](#) انصاری، خواجه عبدالله، منازل السائرین، ص ۱۴ (مقدمه)، محقق، علی شیروانی، تهران، دارالعلم، چپ اول، ۱۴۱۷ق.
۲۰. [↑](#) انصاری، خواجه عبدالله، منازل السائرین، ص ۱۴ (مقدمه)، محقق، علی شیروانی، تهران، دارالعلم، چپ اول، ۱۴۱۷ق.
۲۱. [↑](#) ذهبی، محمد بن احمد، تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام، ج ۱۰، ص ۴۸۹، محقق، بشار عواد، دارالغرب الاسلامی، چپ اول، ۲۰۰۳م.
۲۲. [↑](#) میبیدی، رشیدالدین، احمد بن ابی‌سعد، کشف الاسرار و عدة الأبرار، ج ۱، ص ۱، تحقیق، حکمت، علی اصغر، تهران، امیر کبیر، چپ پنجم، ۱۳۷۱ش.
۲۳. [↑](#) اسم حاجی خلیفه، مصطفی بن عبدالله، کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون، ج ۲، ص ۱۹۶۷، بغداد، مکتبة المثنی، ۱۹۴۱ق.
۲۴. [↑](#) محمد بن ابی‌بکر دمشقی (ابن قیم الجوزیه)، مدارج السالکین، ص ۱۶۷، محقق، مصحح، عبد الغنی محمد علی الفاسی، بیروت، دارالکتب العلمیة، چپ اول، ۱۴۲۵ق.
۲۵. [↑](#) زرین‌کوب عبدالحسین، سر نی، ج ۱، ص ۴۴۲، تهران، علمی، چپ هفتم، ۱۳۸۷ش.
۲۶. [↑](#) صفی‌الدین محمد طارمی، انیس العارفین (تحریر منازل السائرین)، مقدمه مصحح ص ۱۴، محقق، مصحح، علی اوجبی، تهران، روزنه، ۱۳۷۷ش.
۲۷. [↑](#) علی‌اکبر دهخدا، لغتنامه دهخدا، بخش اعلام، کلمه انصاری هروی، مؤسسه انتشارات و چپ دانشگاه تهران، چپ دوم، ۱۳۷۷ش.

منبع

[پایگاه اسلام کوئست، برگرفته از مقاله «خواجه عبدالله انصاری»، تاریخ باز یابی ۱۳۹۵/۳/۱۷.](#)

رده‌های این صفحه: [ادبیان](#) | [تراجم](#) | [تصوف](#) | [علمای اهل سنت](#) | [علمای عرفان](#) | [علمای قرن ششم](#) | [مشایخ صوفیه](#) | [مشایخ قرن ششم](#)